

۱. فرهنگ سازمانی (باورها و ارزشها).

۲. مشتری مداری (روحیه خدمتگزاری) با مرور بر زندگی پر افتخار حضرت امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران مصادیق عینی مدیریت اسلامی و ناب حضرت امام علی(ع) در دنیای آشوب زده و بی نظم مسلط بر اوضاع آن زمان را ذکر و یکی از زیر سیستم‌های ارکان مدیریت اسلامی که کنترل و نظارت (Control and Supervisory) می‌باشد را کالبد شکافی و نحوه رفتار اولیای صدر اسلام را با حاکمان و والیان بیان نموده است. وی عبرت آموزی از این نوع مدیریت را ذکر کرده و تأثیر آن را بر عملکرد مسئولین و ضرورت بکارگیری مکانیزم باز خورد، (وجود استانداردها و معیارها، جلوگیری از انحرافات و اقدامات اصلاح گرایانه و خصوصاً ضرورت همخوانی و همگرایی با اهداف سازمانی را بر شمرده است بدان امید که با ترویج مدیریت اسلامی از طریق مروجین مربوطه بتوان زمینه جهانی شدن حکومت اسلامی تحت فرماندهی و مدیریت عالی حضرت ولی امر(عج) را فراهم کرد. انشاء الله.

کلمات و واژه‌های کلیدی

ماموریت رسالت‌ها (Missions)، کنترل و نظارت (Control and Supervisory)، اهداف کلان (Objectives)، راهبردها (Strategies)، برنامه‌های عملیاتی (Operations Plans)، قوانین و مقررات (Rules & Laws) فرآیندها (Process)، بودجه (Values)، باورها (Beliefs) اصلاحات (Improvements).

۱- مقدمه (کلیات):

مدیریت اسلامی از مباحثی است که سابقه آن در ایران شیعی به سال‌های ۱۳۴۰ که در اولین اثر استاد شهید مطهری (ره) با تقدیم دو مقاله تحت عنوان «مدیریت و رهبری در اسلام» و «رشد» بر می‌گردد. در این دو مقاله که به عنوان نخستین متون مدیریت در اسلام می‌توان نام برد چرا که شیوه استنباط مفاهیم مدیریتی از متون اسلامی را به ما می‌آموزد. اولین و قدیمی‌ترین پژوهش نیز که در این زمینه مربوط به دانشمندان اهل سنت است مربوط به علی ابن محمد ابن مسعود خزاعی است که در سال ۷۹۹ قمری متوفی شده است. در زمینه جهان، انسان، و معارف اسلامی نیز فلاسفه از قدیم الایام تاکنون آثار و کتب زیادی را تألیف نموده‌اند. بنابراین می‌توان ادعا کرد که از جهت خمیر مایه‌های دینی این موضوع قبلاً مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

آنچه در اصطلاح فلسفه به نام «نظام جهان» و «قانون اسباب» خوانده می‌شود در زبان دین «سنت الهی» نامیده می‌شود. بدین معنا که کار خدا شیوه مخصوص و فرمول ثابتی داشته و تغییرپذیر نیست. سنه الله فی الذین خلوا من قبل و لن تجد لسنة الله تبديلاً (سوره مبارکه احزاب آیه ۶۲) پدیده‌های جهان محکوم یک سلسله قوانین ثابت و سنت‌های لا یتغیر الهی هستند. به عبارت روشن‌تر مدیریت خداوند در جهان شیوه‌های معینی دارد که گردش کارها را بر روی از آن شیوه انجام نمی‌دهد.

لهم البشري في الحیوة الدنيا و فی الآخرة لا تبدل کلمات الله ذلک هر الفی العظیم (آیه ۶۲ از سوره مبارکه یونس). فاقم وجهک للذین خلقک الله الذی یبدل الناس علیها لا تبدل فی التقلیة ذلک الذین انقسم و لیک اکثر الناس لا یؤمنون (آیه ۳۰ از سوره مبارکه رزم) باید دانست قانون انبیا و نبی قرار داد و اعتبار نیست زیرا از چگونگی هستی اشیاء انتزاع شده است به همین دلیل تبدیل برای آن نیز محال است. از مطالب ذکر شده بالا می‌توان نتیجه گرفت که: جهان هستی با یک نظامات و قوانین ذاتی و لا یتغیر اداره می‌شود و به موجب آن هر شیئی و پدیده‌ای مرتبه و مقام و موقعیت خاصی دارد و به مصداق آیات فوق تبدیل و تغییر در آن راه نیست.

۲- تعریف مسئله

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با حضور حضرت امام (ره) در صحنه مدیریت

۲۳۳

الهی و اسلامی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران همه توجهت به این مرز و بوم مطوف می‌شود و شاید بزرگترین سوالی که در اینجا مطرح است این است که آیا اسلام و دین قدرت اداره کشور را دارد؟ و چه نماینده مدیریتی اسلامی با آنچه غرب یا شرق سالها با حکومت داری به دنیا عرضه کرده‌اند چیست؟ چگونه می‌توان با تکیه بر اصول و بنیان طرح شده در نظریات اسلام با تکیه بر باورهای دینی، وحی و قرآن کریم در پنهان آشوب زده فعلی مدیریت دنیا پس از اقدام عمیق یعنی تشکیل جمهوری اسلامی و افتخاراتی که این نظام در صحنه بین المللی از خود نشان داده، دنیا متوجه گردید تئوری حکومت اسلامی، یک نظریه جدید است و قدرت حاکمیت دارد.

پس از رحلت حضرت امام (ره) موجی تاریخی و فزاینده از سوی عده‌ای خاص در مخالفت با مباحث مدیریت اسلامی شکل گرفته و به اوج خود می‌رسد. این مخالفت نمود خود را به اشکال زیر در صحنه مطبوعات، رسانه‌ها، و تبلیغات داخلی و خارجی نشان داد که:

دین مربوط به امور شخصی انسان هاست!!! از دین نیاستی انتظار پاسخگویی به بسیاری از معضلات بشری را داشت!!! دین به دنیای انسان‌ها کاری ندارد و فقط به مسائل آخرتی بشر می‌پردازد!!! اسلام قدرت برپناه ریزی برای اداره انسان‌ها و جوامع را ندارد!!! و منافذی که اسلام مجموعه کلام خدا و معصوم علیه السلام نیست و... لذا این مقاله بدنبال آن است که با توجه به موضوعات و ارکان اصلی مدیریت در اسلام که شامل: ۱- برنامه‌ریزی (Planning) ۲- سازمان دهی (Organizing) ۳- هدایت (Directing) ۴- کارگزینی (Staffing) ۵- هماهنگی (Doordianating) ۶- گزارش‌گیری و گزارش دهی (Reporting) ۷- بودجه ریزی (Budgeting) ۸-... می‌شود با توجه به موضوع کنترل نظارت که تحت پوشش برنامه‌ریزی در مدیریت می‌باشد از منظر آیات و روایات الهی به موضوع کنترل نظارت نگاه کرده و این موضوع را تجزیه و تحلیل نماید و سرانجام اعلام کند.

در اسلام از دیدگاه آیات الهی کنترل و نظارت در همه سطوح مدیریتی و فرماندهی از رده‌های بالای نظام اسلامی تا پایین‌ترین رده مورد توجه قرار داده شده است. و کنترل عبارت است از یک کوشش منظم در ایجاد ضوابط عملیاتی بر اساس اهداف برنامه جهت طراحی یک بازخورد اطلاعاتی به منظور مقایسه عملیات انجام یافته با استانداردهای از پیش تعیین شده به گونه‌ای که در صورت وجود انحراف، میزان آن مشخص شود و در نتیجه هر نوع اقدام لازمی انجام گیرد تا اطمینان حاصل گردد که منابع به مؤثرترین شکل در نبل به اهداف سازمان بکار گرفته شده است.

خوانند بزرگ در سوره مبارک فاطر آیه ۱۰ در این زمینه می‌فرماید که «من کان یرید العزة فله العزة جمعیاً الیه یضعوالکلم الطیب و العمل الصالح یرفعه و الذین یمکرون السئیات لهم عذاب شدید و مکر اولئیک هو ینور». یعنی کسیکه خواهان عزت است باید از خدا بخواهد چرا که تمام عزت برای خداست، سخنان پاکیزه به سوی او صعود می‌کند و عمل صالح را بالا می‌برد؛ و آنها که نقشه‌های بد می‌کشند عذاب سختی برای آنهاست و (فکر و تلاش فساد گرانه) آنان نابود می‌شود (و به جایی نمی‌رسد).

از ذکر این آیه بدنبال این کنش مدیریتی بودیم که در تعریف کنترل یک مدل ساده کنترل یا رویکرد جستجوی راه حل، قدم‌های زیر را طی می‌کند.^۲ در این جا بایستی برای انجام کنترل مرجع تشخیص و استانداردهایی وجود داشته باشد تا انحراف استاندارد را مشخص کند. لازم به ذکر است که پروفیسور دیوید بند رئیس دانشکده تجارت دانشگاه متروپولیتین (Metropolitan) در بریتانیا کیبر و همکاران اش ضمن مرور بر ادبیات کنترل و کنترل استراتژیک نقش کنترل را به عنوان فن استراتژیکی بر شمرده و برجسته‌ترین مولفه مدل ساده خود را حفاظت و بهبود قابلیت‌های اساسی دانسته که جایگاه اصلاحات (Improvements) در اینجا روشن می‌شود.

۳- مشکل چیست؟

مدیران و فرماندهان در سیره رفتار علوی از موضع باورهای دینی و اعتقادات اسلامی مسئولیتی حساس و سنگین را بر عهده گرفته‌اند و از جایگاه بسیار رفیعی

برخوردارند که البته حضرت علی ابن ابیطالب (ع) در این زمینه در خطبه ۱۴۶ نهج البلاغه می‌فرماید:

«و مکان الفیم بالامر مکان النظام من الخرز یجده و یضمه: فان انقطع النظام تنزق الخرز و ذهب، ثم لم یجتمع یحذا فیره ابداً.»
موقعیت مدیر، فرمانده و کسی که زمامداری جامعه را در دست دارد در حقیقت طناب در دانه‌های (ارزشمند) آن است که آن‌ها را جمع می‌نماید و کنار هم قرار می‌دهد پس اگر طناب بریده شود، دانه‌ها پراکنده می‌شوند و از بین رفته و دیگر همه آنها با یکدیگر جمع نمی‌شوند.

مشکل آن است که مدیران و مسئولان رده بالای ما نظر به حسن نیتی که نسبت به نظام دارند در موقع انتصاب رده‌های تحت امر خود کمتر به فکر استفاده از این ابزار کارساز مدیریتی می‌افتند. بنظر می‌رسد اگر مدیر چاک لیست‌هایی از قبیل:

- ۱- چک لیست بررسی تشکیلات و تحلیل تناسب اهداف سازمان؛
- ۲- چک لیست گزارشات محاسبات عمومی؛
- ۳- چک لیست قانون محاسبات عمومی؛
- ۴- چک لیست بررسی سیستم برنامه‌ریزی؛
- ۵- چک لیست تهیه و کنترل و تحلیل بودجه؛
- ۶- چک لیست بررسی برنامه‌ریزی منابع انسانی؛
- ۷- چک لیست بررسی سیستمهای کنترل کیفیت و بهبود بهره‌وری؛
- ۸- چک لیست سیستم بررسی و کنترل پروژه؛
- ۹- چک لیست سیستم قراردادهای؛

و دهها چک لیست دیگر می‌داشت و در موقعی که وزیر یا فرمانده ارشد در سمت اش دست از پا خط می‌کرد در همان موقع با او برخورد می‌شد امروزه نیاستی شاهد مصاحبه مظلومانه رئیس محترم دستگاه قضایی کشور باشیم که ارقام فساد اداری و اقتصادی در کشوری که فرماندهانی ارزشی مثل مالک اشتر را تبلیغ کرده و عملکرد آنان را بیان می‌کند شاهد چنین خون دل‌هایی بوده باشیم.

۴- اهمیت و ضرورت کنترل در سطوح مختلف - کلمات و واژه‌ها کلیدی با عنایت به اینکه در سلسله وظایف مدیران نظارت و کنترل از مهمترین وظائف آنان محسوب می‌شود، زیرا مسئولیت نهایی مدیر در یک سازمان در کنار قدرت، اختیار، نفوذ، حفظ نظام آن سازمان است نظامی که به هر حال ساخته و پرداخته دست بشر است و براساس قراردادهای و اعتبارات انسانی اداره میشود. اصولاً هر نظامی که طرح ریزی آن توسط بشر است سیر اقدامات و نتیجه فعالیت‌های آن نظام باید به طور مستمر و پیگیری مورد نظارت و کنترل دقیق قرار گیرد. اگر چه در سلسله مراتب اقدامات مدیریتی و فرماندهی رهبران الهی نیز ملاحظه می‌کنیم با آن که امام معصوم عملکردش مورد تأیید الهی بوده است.

ولی چه بسیار عزل و نصب‌هایی که در زمان همان امام معصوم (ع) انجام شده است. در ذکر اهمیت کنترل و بازرسی بهتر است سوال را به شکل دیگری مطرح کنیم.

اگر کنترل و نظارتی در دستگاه‌های حکومتی انجام نشود چه عواقبی از خود بر جای می‌گذارد؟ که در پاسخ این سوال از آنجا که مولای متقیان با دیدگاه روان‌شناسی دقیق و عمیق‌اش خوی و طبع بشری را می‌شناخته است می‌فرماید:
وَإِنْ عَمَلُكَ لَيْسَ لَكَ بِطَمَعٍ وَ لَيْتَهُ فِي عُنُقِكَ أَمَانَةٌ.
یعنی پست و مسئولیتی که به تو واگذار شده طعمه نیست لیکن این عطیه یک امانت به مثابه قلاده‌ای بر گردن توست.

در واقع اگر در مسیر عملکرد مسئولان فیلتری به شکل زیر وجود نداشته باشد چه مشکلات و مصائبی برای نظام بوجود خواهد آمد؟ بخشی از مشکلات را میتوان به شرح زیر خلاصه کرد:

- ۱- در سازمان به علت عدم وجود استاندارد و قانون مشخص، دیکتاتوری رشد می‌کند که نوعی هرج و مرج طلبی را رواج می‌دهد.
- ۲- سازمان روز به روز از اهداف و رسالت‌های خود دور می‌شود و با ایجاد

۲۲۲۴

تأخیر زمانی فرا می‌رسد که نه تنها نقض غرض شده بلکه برنامه‌ریزان (خودخواه) سازمان را به افول خواهند کشانید

۳- با فعال شدن دیوان محاسبات کشور یخش زیادی از قوت مجلس و دستگاههای اجرایی که بایستی صرف برنامه‌های سازنده دیگری بشود مصروف مبارزه با فساد اداری خواهد شد که این فعالیت نیز مقدس است ولی از جهت تصویر منظره جمهوری اسلامی ایران در خارج از مرزها ضربه‌ای به ماهیت دین می‌شود.

۴- بعلت صرف کردن بودجه در محل‌های غیر مجاز سرمایه و منابع کشور به هدر خواهد رفت.

۵- در موضوع کنترل کیفیت محصولاتی که به بازار عرضه می‌شود از کیفیت‌های بسیار پائینی برخوردار است.

۶- با صرف موجودی انبارها در محل‌های غیر مجاز مدیران نظام را با بحران و احياناً سقوط روبرو می‌کنند

۷- با توجه به اهدافی که برای قرار دادها در نظر گرفته شده اگر نظارتی به عمل نیاید بجای رفع مشکلات و نارسائیهای نظام اعتبار قراردادها در راستای رانت خواهی و تبارگایی مصرف شده و با نفوذ عناصر غیر گزینشی شده در دل پروژه‌ها و دستگاهها سیستم و نظام را از درون بی محتوی می‌کنند

۸- جلوی پویائی نظام را مسدود و انرژی مسئولین را مصروف اموری می‌کنند که از اولویتهای برنامه‌ریزی شده نظام نیست و دهها مورد دیگر، پس اهمیت و ضرورت کنترل از آنجا ناشی میشود که اگر کنترل سازمان یافته انجام نگیرد:

هرج و مرج، بی قانونی، دور شدن از اهداف، هدر رفتن منابع بیت المال نفوذ عناصر معلوم الحال در درون دستگاههای اجرایی و جلوگیری از پویائی نظام و نهایتاً با ور شکستگی روبرو کردن نظام روبرو می‌شویم پس کنترل ضرورت دارد.

کنترل در سطوح مختلف

بسته به آنکه کنترل از چه موضعی انجام گیرد همان رویکرد را مد نظر قرار می‌دهند برای مثال اگر بخواهیم کنترل‌ها، در سطوح عملیاتی و مدیریتی و یا استراتژیک و یا کنترل برنامه‌ها مد نظر قرار گیرد تفاوت‌های زیر به چشم می‌خورد. تفاوت کنترل عملیاتی و مدیریتی:

عمده تفاوت‌های کنترل مدیریتی و کنترل عملیاتی عبارتند از:

الف- کنترل مدیریتی تابعی از مجموعه‌ای از استراتژی است در حالیکه کنترل عملیاتی از مجموعه مقررات و رویه‌ها تبعیت می‌نماید

ب- فزونی که در کنترل مدیریتی بکار می‌روند بندرت دقیق هستند بالعکس در کنترل عملیاتی رویه‌ها و مقررات مورد استفاده، استانداردهای کمی دقیقی برای نظارت و ارزیابی فراهم می‌آورد و در نتیجه می‌توان از پیشرفت یا عدم پیشرفت کارها و فعالیت‌ها اطمینان حاصل نمود.

ج- کنترل مدیریتی برای کنترل سازمان، مورد استفاده واقع می‌شود لیکن کنترل عملیاتی جهت نظارت در یک واحد مشخص در سازمان بکار می‌رود.

د- دخالت مدیریت در کنترل مدیریتی زیاد و در کنترل عملیاتی کم است.

ه- کنترل مدیریتی افراد را کنترل می‌کند و کنترل عملیاتی کار و فعالیت را

درد کنترل قرار می‌دهد.

در کنترل مدیریتی ملاحظات انسانی در مرتبه اول قرار دارد. سیستم کنترل بدون در نظر گرفتن مسائل انسانی حکمی صادر نمی‌کند اطلاعات مورد نیاز کنترل مدیریتی ناشی از عملکرد گذشته است در حالیکه اطلاعات مورد نیاز کنترل

عملیاتی فوری و در حین عمل گزارش می‌گردد.

ز- اطلاعات مورد نیاز مدیریتی همه موارد را در بر می‌گیرد در حالی که اکثر اطلاعات کنترل عملیاتی با یک عمل و یک فعالیت خاص مرتبط می‌باشد

ح- سیستم کنترل مدیریتی حول مراکز مالی شکل گرفته و از معیارهای مالی جهت کنترل استفاده می‌کند در حالیکه اطلاعات مورد نیاز جهت کنترل عملیات غیر مالی می‌باشد.

تفاوت بین کنترل مدیریتی و کنترل استراتژیک:

۱- کنترل استراتژیک ارتباط نزدیکی با کنترل مدیریت دارد لیکن از آن کاملاً

جداست.

۲- کنترل مدیریت در رابطه با اجرای استراتژی‌هاست. کنترل استراتژیک در ارتباط با نگهداشت ضوابط محیطی استراتژی‌هاست.

۳- کنترل مدیریت تأکید بیشتری بر متغیرهای داخلی سازمان دارد در حالیکه کنترل استراتژیک با تغییراتی که متغیرهای مهار نشدنی خارجی که سازمان بایستی با در نظر گرفتن آنها تعدیلشان کند در ارتباط خواهد بود.

۴- کنترل استراتژیک مقدم بر کنترل مدیریت است. فرآیند کنترل مدیریت وجود استراتژی‌ها را مسلم می‌داند و برای اجرای آن نظام خاصی را در نظر می‌گیرد.

معمولاً کنترل استراتژیک مقدم است ممکن است که سازمان به هدفهای خود نرسد و بنیال فرآیند مدیریت باشد حتی اگر که استراتژی‌هایی به طور موثر و کارآ اجرا گردند

۵- فرآیند کنترل استراتژیک اساساً غیر منظم است. در حالیکه کنترل مدیریت یک فرآیند منظم و مستمر است.

۶- کنترل مدیریت و کنترل استراتژیک مدیران ارشد را در بر می‌گیرد در حالیکه دیگر مدیران فقط درگیر کنترل مدیریت می‌باشند.

۷- کنترل استراتژیک تحقق اهداف را عهده دارد و کنترل مدیریت اجرای استراتژیهای مربوط به آن را انجام میدهد

تفاوت سطوح عملیاتی و نظری برنامه‌ها برای توضیح مفهوم «سطوح» مختلف برنامه‌ریزی که بیانگر تفاوت در میزان کیفی یا کمی بودن اهداف مورد نظر در هر سطح است معمولاً از اصلاح سلسله مراتب برنامه‌ها استفاده می‌شود نمودار شماره (۱) سلسله مراتب برنامه‌ها در سطح نظری یا سازه (Construct) و سطح عملیاتی (Operational) را نشان میدهد

• از جمله ویژگیهای برنامه‌های راهبردی دراز مدت و کیفی بودن و تنظیم و تصویب شدن در سطوح عالی سازمان و تأثیر پذیری از متغیرهای محیطی و لحاظ کردن این متغیرها در تدوین آنهاست.

• برنامه‌های عملیاتی کوتاه مدت میان مدت در سطوح سرپرستی تنظیم شده و تأثیر پذیری کم از عوامل محیطی در مقایسه با سطوح راهبردی است.

اما از دیدگاه اسلام حداقل در سه سطح نظارت و کنترل عالی وجود دارد.

۱- نظارت عالی الهی: بدین معنا که خداوند سبحان نظارت عالی و مطلق بر کلیه اعمال، حرکات، سکناات، گفتار، نیات را دارد و میتوان استنادات زیر را که تحت عنوان «اسرع الحاسبین»، «سريع الحساب» و... نام برد.

۱- قل هو القاهر فوق عباده و يرسل عليكم حفظة حتى اذا جاء احناكم الموت توفته رسلنا و هم لا يفرطون ثم ردوا الى الله مولاهم الحق الا له الحكم و هو اسرع الحاسبین (۶۰ و ۶۱ انعام)

۲- نظارت و کنترل امام و حاکم مسلمین: هم بر کار انبیاء(ص) و امامان معصوم(ع) از طرف خداوند بزرگ اعمال کنترل و نظارت میشود وهم در سیره ائمه معصومین(ع) بعضی موارد را ملاحظه می‌کنید که از آن یاد شده است.

الف: امام علی ابن موسی الرضا(ع) فرمود:

كان رسول الله(ص) اذا بعث جيشاً فانهم اميراً بعث معه من ثقافته من يتجسس له خيره (راوی این حدیث زین ابن صلت است. ر. ک. شیخ حر عاملی محمد ابن الحسین وسایل الشیعه تصحیح عبدالرحیم شیرازی انتشارات المکتبه الاسلامیه تهران، ج ۱۱، ص ۲۴).

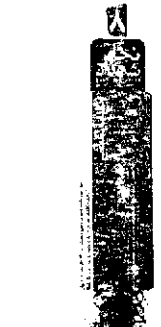
معنی حدیث: در وقت پیامبر خدا(ص) هر سپاهی را که می‌فرستاد فرماندهی را نیز آن نصاب می‌کرد از افراد مورد وثوق و اعتماد خود کسی را با آن فرمانده می‌فرستاد که برای پیاده‌بر خیر کارهای او را بد ایشان برساند.

ب: در مورد دیگری حضرت عیسی (ع) خطاب به یکی از والیان اش نوشت:

ارفع الي حسابك و اعلم ان حساب الله اعظم من حساب الناس (سبح بحار الانوار، ج ۷، ص ۷۲).

یعنی حساب و کتاب خود را برای من بفرست و بدان که حساب و کتاب به خداوند پس دادن از حساب و کتاب مردم بسیار دشوارتر است.

ج: نظارت و کنترل همگانی برای عموم مردم:

۲۳۲۵

در این سطح از کنترل و نظارت با اصل امر به معروف و نهی از منکر و عبارت مشهور پیامبر بزرگوار اسلام که فرمود: کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتة^{۱۰} یعنی همه شما نسبت به یکدیگر مسئول هستید و امام صادق (ع) در جای دیگر فرموده است:

یحب المؤمن ان ینصحه^{۱۱} یعنی واجب است بر مومن که مورد نصیحت قرار گیرد.

دیدگاه‌های موجود نسبت به کنترل:

بطور کلی با توجه به نظریات مدیریتی که تا بحال ارائه شده است میتوان چنین استنباط کرد که دو دیدگاه متمایز نسبت به کنترل موجود است که به شرح زیر توضیح داده میشود:

الف: دیدگاه سنتی^{۱۲}

در این دیدگاه که از «فردریک تیلور» به عنوان پدر مدیریت علمی میتوان از آن نام برد چنین برداشت میشود که کنترل یک مسئله جدی در سراسر محیط کاری سازمان است و در محیط کاری با انجام کنترل نظم پولادینی ایجاد میشود که موجب تحقق کارایی بالاتر میشود.

«تیلور» معتقد است که بایستی کار به «اجزاء کوچکتری تقسیم شده» مشاغل را «استاندارد» کرد و در ساختار مدیریتی «سلسله مراتب» را حاکم نمود و برای افزایش کارایی کارگران، کارکنان کنترل شوند در این دیدگاه برنامه‌ریزی مخصوص مدیران، و کارگران فاقد پیش مورد نیاز برای برنامه‌ریزی هستند و «فقط بایستی کار کنند».

ب: دیدگاه‌های جدید^{۱۳}

در این دیدگاه به جای کنترل افراد، فرایندها (Process) بایستی کنترل شوند بدین معنا که مشارکت دادن کارکنان در وظیفه کنترل با گسترش حوزه مشاغل و با دادن فرصت به گروه‌های خود گردان برای پرداختن به مسائل گوناگون موجب بهبود بهره‌وری و کیفیت در سازمان می‌گردند در این شرکت‌ها، کارکنان به جای اجراء کردن وظائف محدود برای مراقبت و اصلاح فعالیت‌های کاری خودتشویق می‌شوند.

۵- نظریه تلفیقی قرآن کریم:

در دیدگاه‌های مختلفی که در آیات قرآن کریم مطرح شده است صرف انجام عمل مورد توجه قرار نگرفته است، اولاً عمل، پسوند صالح را بدنبال دارد ثانیاً آزاده پاک و حکم طیبیه‌ای که نشأت گرفته از انسان با صفا و با تبت الهی و ایمان و خلوص باشد ضابطه‌مند شده است، به آیات زیر توجه کنید:

و لقد اتینا داوود فضلاً یا جبال اوبی معه و الطیر و التا له الحدید ان اعمل سابعات و قدر فی السرد و اعملوا صالحاً انی بما تعملون بصیر (آیه ۹ و ۱۰ سوره مبارکه سبأ) یعنی: و ما به داوود از سوی خود فضیلتی بزرگ بخشیدیم (ما به کوهها و پرندگان گفتیم) ای کوه‌ها و ای پرندگان با او هم آواز شوید و همراه او تسبیح خنا گوئید و آهن را برای او نرم کردیم و به او گفتیم: زره‌های کامل و فراخ بساز و حلقه‌ها را به اندازه و متناسب کن و عمل صالح به جای آورد که من به آنچه انجام میدید بینا هستم.

و در جای دیگر می‌فرماید:

یا ایها الرسل کلوا من الطیبات و اعملوا صالحاً انی بما تعملون علیم (آیه ۵۱ سوره مبارکه مؤمنون) یعنی: ای پیامبران از غذاهای پاکیزه بخورید و عمل صالح انجام دهید که من به آنچه انجام می‌دهید آگاهم. پس استاندارد تعیین شده مرکب از «عمل صالح» و کلمه «طیبه» است و اراده پاک به منزله چاشنی و بال است که عمل صالح را سرعت می‌دهد و بالا می‌برد. وقتی گفته میشود عملی صالح و سازمانی است یعنی ایمان و عمل صالح در جامعه اسلامی انجام می‌گیرد. یعنی «حسن فعلی» و «فاعلی» یا هم جمع می‌شود.

در سوره مبارکه فاطر نیز آیه ۱۰ می‌فرماید:

من کان یرید للرزق قلله الرزق جمعياً الیه یصعد الکلم الطیب و العمل الصالح یرفقه و الذین یمکرون السیئات لهم عذاب شدید و مکر اولئک هو بیوز. یعنی: کسیکه خواهان عزت است باید از خنا بخواد زیرا همه عزت‌ها برای

خداست سخنان پاکیزه به سوی او صعود می‌کند و «عمل صالح را بالا می‌برد» و آنان که نقشه‌های بد می‌کشند عذاب سختی برای ایشان است و مکر آنان نابود می‌شود (بد جانی نمی‌رسد).

۶- اهمیت عملکرد بندگان نزد خداوند بزرگ:

در آیات قبلی توضیحی در رابطه با عملکرد (عمل صالح - حسن فعلی و حسن فاعلی) داده شد اکنون با توجه به فرآیندی که در مدل ساده پروفیسور دیوید بند تحت عنوان:

Strategic control: A Problem Looking for a Solution یعنی کنترل استراتژیک مشکلی در جستجوی یک راه حل آمده است اهمیت عملکرد را از دیدگاه آیات الهی بصورت مختصر بیان می‌کنیم. لازم به یاد آوری است که پروفیسور دیوید بند در مدل ارائه شده‌اش به تفصیل توضیحاتی را ارائه داده است که در صورت نیاز میتوان به اصل مقاله مراجعه کرد. اگر بخواهیم عملکرد بندگان خلارا در سطح کارگزاران و مدیران بررسی و ارزیابی و محک بزنیم بعضی از ویژگیهای اینگونه عملکردها به شرح زیر است:

عمل، همسایه پاکامنی است، عمل مقارن با تقوا و کرامت است، عمل دارای ابعاد درخشان خوش سابقه‌گی است، عمل موجب منزلت و قدر و ارزش است، عمل آینده‌نگر است، عمل برای بندگان آبرو می‌آورد، عمل صداقت و وفا همراه دارد و عملکرد هزاران ویژگی ارزشمند دیگری را همراه دارد.

۷- فرآیند نظارت (مدل هاریسون)

به مدل زیر که اقتباس از مقاله Strategic Control at CEO Level شده است توجه کنید

اساس مدلی که محقق در نظر گرفته است مدل فوق با انجام تئیراتی در آن است. اجزاء مدل در روی مدل نام گذاری شده و به دلایلی که در مدل پیشنهاد نهایی طرح می‌شود می‌تواند مدل مناسبی برای کنترل استراتژیک دستگاه‌های فرهنگی باشد

مدل یا الگوی مفهومی فرآیندی پیشنهادی (نهایی):

مؤلفه‌ها و اجزاء مدل پیشنهادی عبارت است از:

- ۱- تعریف دقیق اهداف (اهداف استراتژیک)
- ۲- تعیین وظائف
- ۳- تمرکز مسئولیت (جوابگویی)
- ۴- تخصیص بودجه
- ۵- شایستگی کارکنان
- ۶- مکانیزم بازخورد
- ۷- ردیابی و مراقبت
- ۸- اقدام اصلاحی
- ۹- فرهنگ سازمانی (باورها و ارزشها) ۱۰- مشتری مداری (روحیه خدمتگاری)

مدل عملیاتی تحقیق:

برای تعیین مدل عملیاتی با توجه به ابعاد مدل مفهومی و متغیرهایی که به عنوان عوامل مؤثر بر الگو انتخاب شدند پرسشنامه‌ای طراحی گردید تا نسبت به اخذ نظریات استراتژیست‌ها و خبرگان اقدام شود، سعی شده سوالات طوری طراحی شوند که مولفه‌های مختلف الگو را بصورت عملیاتی و کمی بتوان به عنوان عملیاتی دقیق پیش بینی کرد.

در سطوح استراتژیک بایستی به مولفه‌هایی نظیر ۱- تعریف دقیق اهداف (اهداف استراتژیک) ۲- تعیین وظائف ۳- تمرکز مسئولیت (جوابگویی) ۴- تخصیص بودجه ۵- شایستگی کارکنان ۶- مکانیزم بازخورد ۷- ردیابی و مراقبت ۸- اقدام اصلاحی ۹- فرهنگ سازمانی (باورها و ارزشها) ۱۰- مشتری مداری (روحیه خدمتگاری) برخورد می‌کنیم در اینجا چند نکته از دیدگاه آیات الهی مورد توجه قرار می‌گیرد.

۱- جهان براساس اهداف بالا و متعالی خلق شده است. چنانچه در آیه ۱۶ سوره مبارکه انبیاء آمده است: و ما خلقنا السماء و الارض و ما بینهما لعیین.

یعنی: ما آسمان و زمین و آنچه مابین آن است به بازیچه نیافریده‌ایم. به عبارت دیگر، مقصود و غرضی از آفرینش بوده که در جای دیگری هدف از آفرینش و آسمان‌ها را عبادت کردن انسان‌ها قرار داده است.

۲- در تعیین وظیفه و تقسیم کار ضمن اینکه در آیات الهی اشاره فراوان شده است اما حضرت علی (ع) در اولین خطبه نهج البلاغه نمونه‌ای از این تعیین وظیفه

و تقسیم کار را به شرح زیر ارائه می‌کنند: (فراز ۱۸)

ثم فتق ما بین السماوات الملاء فملائهن اطوارا من ملائکته جنهم سجود لا یرکعون و رکوع لاینتمبون و صافون لاینزابلون و مسیحون لایسامون... از شگفتی‌های خلقت آنکه... سپس آسمان‌های بالا را از هم گشود و از فرشتگان گوناگون پر نمود.

گروهی از فرشتگان همواره در سجده‌اند و رکوع ندارند و گروهی در رکوع اند و یاری ایستادن ندارند و گروهی در صف‌هایی ایستاده‌اند که پراکنده نمی‌شوند و گروهی همواره تسبیح می‌گویند و خسته نمی‌شوند و هیچ‌گاه خواب به چشمان شان راه نمی‌یابد...

در قرآن کریم هم به گردش ماه اشاره می‌کند و می‌فرماید: و القمر قمرنا منازل حتی عاد کالمرجون القديم (سوره مبارکه یس، آیه ۳۸) یعنی ما مقرر کردیم ماه را که در منار خود منزلگاه‌های مختلفی را طی کرده و به جای اولش برگردد.

۳- در موضوع جوابگویی و مسئولیت نیز همین بس که مولا علی (ع) در نامه ۱۸ نهج البلاغه به عبدالله ابن عباس، فرماندار بصره می‌فرماید: (فراز ۴) رحمک الله فیما جرى علی لسانک و یدک من خیر و شر فانما شریکان فی ذلک و کن عند صالح ظنی یک ولا یقین رأی فیک والسلام.

یعنی: خدا تو را بیامرزد چرا که من و تو در اینگونه رفتارها شریک هستیم. سعی کن تا خوش بینی من نسبت به شما استوار باشد و نظرم دگرگون نشود. وقتی در رفتارها حضرت علی(ع) عبدالله ابن عباس را با خودشان شریک می‌دانند حاکی از «مسئولیت مشترک داشتن است».

۴- تخصیص بودجه: دستگاه‌های اجرائی برای انجام وظائف و مأموریت‌های خود طبعاً نیاز به امکانات مالی و ریالی دارند ضمن تأیید اینکه در این مثل تخصیص بودجه جزو هدف‌گذاری در فرآیند کار می‌باشد لیکن مدیران: فرماندهان بایستی کنترل داشته باشند که این اموال و امکانات مالی صرف چه مسائلی می‌شوند نظارت بر بیت المال از مسائلی است که از حساسیت‌های خاص در حکومت حضرت علی(ع) برخوردار است به ۲ نمونه اشاره می‌کنیم. الف: در خطبه ۱۱۹ نهج البلاغه در باب وظائف و مسئولیت‌های حاکم اسلامی مطالبی بیان شده از جمله اینکه آورده است:

و لا ینبغی لی ان ادع الجند و المصر و بیت‌المال و جباية الارض و القضاء بین المسلمین و النظر فی حقوق المطالبین، ثم اخرج فی کتیبه اتباع اخری اتقلقل تقلقل الفدح فی جفیر الفازع.

یعنی: برای من سزاوار نیست که لشکر شهر، بیت‌المال، جمع‌آوری خراج، قضاوت میان مسلمانان، و توجه به حقوق در خواست‌کنندگان را رها سازم آن‌گاه با دسته‌ای بیرون روم و به دنبال دسته‌ای براه افتم و چونان تیر تتراشیده در جعبه‌ای خالی به این سو و آن سو سرگردان شوم.

ب: حضرت علی ابن ابیطالب(ع) زیاد ابن ابیه را از جانشین فرماندار بصره به علت فساد اقتصادی بر کنار می‌کند که در نامه ۲۰ نهج البلاغه آمده است: و انی اقسام بالله قسماً صادقاً لئن بلغنی انک خنت من فیء المسلمین شیئاً صغیراً او کبیراً لاشتن علیک، شده مدعی قلیل الودر ثقیل الظهر ضئیل الامر و السلام.

یعنی: همانا پراستی به خدا سوگند می‌خرم اگر به من گزارش کنند که در اموال عمومی خیانت کردی کم یا زیاد چنان بر تو سخت گیریم که کم بهره شده و در «هزینه عیال» درمانده و خراب و سرگردان شوی. والسلام

۵- شایستگی کارکنان: مقصود از شایستگی کارکنان درجه لیاقت و کفایت کارکنان از لحاظ انجام وظائف مشاغل محوله و پذیرش مسئولیت‌ها در سازمان است و لازم است کنترل و نظارتی به عمل آید تا از آن بررسی این نتیجه حاصل شود که در رأس امور شایستگی کارکنان مدنظر قرار گرفته است و اگر شایستگی مدنظر قرار گرفته باشد آن‌گاه از این راه ایجاد انگیزه برای بهبود عملکرد آنان و دیگر کارکنان از جمله علل اصلی شایستگی است.

خاندان بزرگ در کلام... معید داشتن ویژگی‌های ۱۴ گانه زیر را جزو

شایستگی افراد معرفی می‌کند ۱۴. چنانچه در آیه ۳ از سوره مبارکه حجر، آیه ۲ سوره صف، آیه ۳۴ سوره بقره آیه ۴ سوره صف، آیه ۱۸۹ سوره بقره، آیه ۱۸ سوره حشر و... آمده:

۱- عدم آرزوگرایی ۲- اول کردار سپس رفتار ۳- اندک شمردن کار نیک ۴- عدم تنبلی و بی‌حوصلگی ۵- عدم سستی ۶- نظم در کار ۷- تدبیر در مقامات و ارزشیابی نتایج ۸- دوری از نسجیده کاری و بوزنش خواهی ۹- مرتبه هر کار و لزوم رعایت آن ۱۰- پینا کردن راه کار ۱۱- انجام دادن هر کاری بوقت خود ۱۲- غنیمت شمردن فرصت ۱۳- پرهیز از تأخیر در کار ۱۴- آینده نگری.

۶- مکانیزم باز خور رفتار و گفتار و نیات آدمی توسط ناظران و حسابرسان دقیق الهی، ثبت و ضبط می‌شود و در قیامت مورد رسیدگی دقیق قرار خواهد گرفت چنانچه در سوره مبارکه انفطار آیات ۱۱ و ۱۲ آورده است: و ان علیکم لحافظین، کراما کاتبین یعلمون ما تفعلون.

یعنی: بی‌شک نگهبانانی بر شما گمارده شده «والامقام» و نویسنده اعمال نیک و بد شما که میدانند شما چه می‌کنید.

۷- ردیابی و مراقبت در سوره مبارکه کهف آیه ۴۹ آمده است که و وضع الکتاب فتری المجرمین مشفقین مما فیہ و یقولون یا ولینما ما لهدا الکتاب لا ینادر صغیرة و لا کبیرة الا احصیها و وجنوا ما عملوا حاضراً و لا یظلم ربک احداً.

یعنی: کتاب یعنی آن نامه اعمال همه انسان هاست در آنجا گزارده می‌شود پس گنهکاران را می‌بینی که از آنچه در آن است ترسان و هراسان اند و می‌گویند ای وای بر ما این چه کتابی است که هیچ عمل کوچک و بزرگی را فرو نگذاشته مگر اینکه آن را به شمار آورده است. و این در حالی است که همه اعمال خود را حاضر می‌بیند و پروردگار به هیچ کس ظلم نمی‌کند.

۸- اقدام اصلاحی کنترل باید بیشتر بوسیله اصلاح باشد تا تنبیه و مجازات، هدف نظام کنترل، اصلاح عملیات و جلوگیری از انحرافات است بنابراین باید به گونه‌ای طراحی و تنظیم شود که حتی المقنور از انحرافات جلوگیری کرده و در صورت بروز انحرافات نیز راه حل و طریق اصلاح را ارائه دهد (در اینجا لازم است اشاره‌ای به پیامی که نهضت عاشورای حسینی توسط ابا عبدالله الحسین به مردم زمان خود داد دقت شود که امام حسین(ع) فرموده:

که من خروج کردم که امر به معروف و نهی از منکر کرده باشم و در دین جدم اصلاح بوجود آورم.

۹- فرهنگ سازمانی (باورها و ارزشها) حضرت علی ابن ابیطالب(ع) زمانی که زمام حکومت اسلامی را بدست گرفتند با ایراد خطبه‌ای کوبنده ایجاد و تثبیت ارزشهای انسانی و دینی را سر فصل حکومت خویش قرار داد و از مردم خواست که از سرگذشت ملت‌های دیگر پند گیرند. در خطبه ۱۶ نهج البلاغه فرموده‌اند: والذی بعثه بالحق لتبلین لیللة و لتخربلن غریبه و لتسأطن سوط القدر حتی یعود اسفلکم اعلاکم.

یعنی: به خدایی که او را به راستی مبعوث گردانید به هم خواهید در آمیخت چون دانه که در غریبال ریزند غریبال خواهد شد و مانند محتویات دیگ جوشان زیر و رو خواهید شد بطوری که انتهایی که با ناحق بالا رفته‌اند به پائین کشیده شوند و آنان که به راستی گوی سبقت را در پذیرش اسلام رپوده و کنار رفته بودند بار دیگر به روی کار خواهند آمد.

۱۰- مشتری‌مداری (روحیه خدمتگزاری) حضرت علی(ع) در نامه ۵۳ به تفصیل در رابطه با توجه به توده‌های ملت و روحیه خدمتگزاری به آنان اشاره و یادآوری کرده‌اند که: و اشعر قلبک الرحمة للرعية و المحبة لهم و اللطف بهم و لا تکون علیهم سباً ضارياًو...

یعنی: مهربانی با مردم را پوشش دل خویش قرار داده و با همه دوست و مهربان باش مبادا هرگز چونان حیوان شکاری باشی که خوردن آنان را غنیمت داری و...

۱۱- ویژگی‌های کنترل کنندگان:

حضرت علی ابن ابی طالب(ع) در بخشی از نامه ۲۷ که نامه به فرماندار مصر محمد ابن ابی بکر در هنگامی که او را به مصر می‌فرستد آورده است:

۲۴۲۸

فاخض لهم جناحكم و ان لهم جانبك و ابسط لهم وجهك و اس بينهم في اللحظة و النظرة و... یعنی: با مردم فروتن باش، نرمخو و مهربان باش، گشاده رو و خندان باش در نگاهت، در نیم نگاه و خیره شدن به مردم به تسوی رفتار کن

در کلام امام مجتهد هم بعضی از صفات کنترل کنندگان را به شرح زیر اعلام کرده است:

فاما الذين آمنوا و عملوا الصالحات فيد خلهم بهم في رحمة ذالک هو الفوز المبین (آیه ۲۹ از سوره مبارکه جائیه).

یعنی: اما کسانی که ایمان آورده و اعمال صالح انجام دادند: پروردگارشان آنها را در رحمت خود وارد می‌کند این همان پیروزی بزرگ است. بنابراین کنترل کنندگان بایستی از این مومنین و کسانی که اعمال صالح انجام می‌دهند انتخاب شوند.

در سوره مبارکه انفطار آیه ۱۱ و ۱۲ هم کنترل کنندگان را از کراماً کاتبین بر می‌شمرد و الاقامه‌هایی که هر چه انجام دهیم بنویسند.

۹- مطالعات موردی (Case Studies) از منظر حضرت علی ایبطالب (ع).

«نمونه اول»: در این مورد ۱۵ نام‌های است که حضرت علی (ع) به عبدالله ابن عباس کارگزار او در بصره نوشته و موارد مهمی از مسائل کنترلی و نظارت را گوشزد کرده است، بدین شرح:

۱- و من کتاب له (ع)

الی عبدالله ابن عیسا و هو عاملة علی البصرة: (۱) و اعلم ان البصرة مهبط ابلیس و مغرس الفتن فحادث اهلبا بالاحسان الیهم و احلل عقدة الخوف عن قلوبهم. (۲) و قد بلغنی تمرک لبنی تمیم و غلظتک علیهم و ان بنی تمیمی لم یغب لهم نجم الا طلع لهم اخر و انهم لم یسبقوا بوعم فی جاهلیة و لا اسلام و ان لهم بنا رحماً ماسه و قرابه خاصه نحن ماجورون علی صلتها و ما زورون علی قطیعتها.

۳- فاریع ابا العباس رحمک الله فیما جری علی لسانک و یدک من خیر و شر فانا شریکان فی ذالک و کن عند صالح ظنی بک و لا یقین رایی فیک و السلام. یعنی: این نام‌های است از حضرت علی ابن ابیطالب (ع) به عبدالله ابن عباس که کارگزار او در بصره بوده است.

(۱) و بدان که بصره جایگاه فرود شیطان و کشتگاه فتنه هاست. پس با احسان به مردم آن دیار، دل‌های آنان را روشن ساز و گره ترس و وحشت را از دل‌های آنان باز کن.

(۲) شنیده‌ام به قبیله بنی تمیم تند خویی و خشنونت روا داشته‌ای در صورتی که ستاره‌ای از بنی تمیم ناپدید نشده مگر اینکه ستاره دیگری بر آنان طلوع کرده است. کسی از بنی تمیم در هیچ جنگی که در دوران جاهلیت و نه در اسلام سبقت نگرفته است و برای آنان با ما خویشاوندی و نزدیکی پیوند داده‌اند است. ما به مراعات آن شایسته پاداش و بر قطع آن مستحق و پال می‌باشیم.

(۳) ابوالعباس! خداوند رحمت ات کناد خویشتن داری کن در آنچه که از خیر و شر به زبان و دست تو جاری می‌گردد که ما در گفتار و کردار تو شریک هستیم (فرزند عباس) همواره مورد حسن ظن باش تا نظرم درباره تو برنگردد.

«نمونه دوم»: نام‌های است ۱۶ که آن حضرت به یکی از کارگزاران خود نوشته و در این نامه نیز از موضع کنترل و نظارت ابراز گلگی کرده که به علت تند خویی و قساوت و تحقیر که بر مردم شهر روا داشته‌ای مردم علیه تو شکایت کرده‌اند و بعضی از اصول مدیریتی را تذکر داده‌اند به شرح زیر:

۱۹- و من کتاب له علیه السلام الی بعض عماله (۱) اما بعد دهانین لیلان بللیک شکومنک غلظه و قسوه و احتقاراً و جفوه و نظرت فلم ارحم اهلاً لان یندوا لشریکم و لا ان یقصوا و یجفوا لمهدم. (۲) فالیس لهم جلیباً من اللین تشوبه بطرف من الشدة و ناول لهم بین القسوه و الرفاة و امزج لهم بین التعریب و الادناء و الایجاد و الاقصاء ان شاه الله. یعنی: این نام‌های است از حضرت علی (ع) به یکی از کارگزاران خود

(۱) پس از حمد و ثنای خداوند دهقانان مردم شهر تو از تحقیری و قساوت و تحقیر و جفاکاری‌های تو درباره آنان شکایت کرده‌اند و من دیدم نه آنان، چون مردم مشرکی هستند نباید به تو نزدیک شوند و فریاد از تو دور شوند و جفا ببینند زیرا آنان معاهده پناهندگی و همزیستی با مسلمانان دارند.

(۲) پس در کار آنان درشتی و نجس را به هم آمیز و به آنان با شدت و تکه با نرمش رفتار کن و برای آنان نزدیکی را با دور داشتن در هم بیامیز ان شاء الله.

۱۰- نتیجه‌گیری از مطالعات:

در این مقاله ابتدا با طرح سوالاتی به بیان مشکل و جایگاه و اهمیت و ضرورت پرداختن به یکی از مهمترین ارکان مدیریت «برنامه‌ریزی» و مهم‌تر از آن «کنترل و نظارت» پرداخته شده است. با مرور بر ادبیات مسئله و استفاده از رویکرد آیات، احادیث و روایات تأیید شد که وجود کنترل و نظارت در سطوح مختلف اداره جامعه اسلامی باعث ایجاد اصلاح در سطح حکومت خواهد شد و هر چه مکانیسم کنترل قوی‌تر باشد میزان تخلفات و جرائم و بی نظمی‌ها در سطح جامعه کاهش خواهد یافت. در پرتو همین کنترل و نظارت است که میتوان جلوی فساد اقتصادی و اداری کشور را گرفته و مسئولین و برنامه ریزان ما را با حیف و میل‌ها و اختلاسهای میلیاردی روبرو نخواهد کرد. از «نتایج مهم دیگر کنترل و نظارت» تقلیل زاویه انحراف (GAP) حاصله از عدم سازگاری برنامه‌ها با اهداف استراتژیک سازمان‌هاست وقتی مکانیسم‌ها و فرآیندها درست بکار گرفته شوند شایستگی‌ها بروز خواهد کرد و چتری گسترده در سطح فرهنگ سازمانی بوجود خواهد آمد تا ضمن مقید کردن احاد جامعه به ارزش‌ها و باورهای دینی روحیه خدمتگزاری و تقرب الهی در میان جامعه تقویت خواهد شد.

در این تحقیق ضمن استفاده از «مدل هاریسون» که یک مدل خارجی بود بصورت تطبیقی هم با استناد به آیات و روایات و ایجاد همخوانی، مدل را تکمیل و با ابعاد تنویرک و عملیاتی که به مولفه‌های مدل داده شد تأثیر رفتار علوی و نظارت نبوی را در این مدل به نمایش گذاشتیم با ذکر نمونه‌هایی از مطالعات موردی در حکومت اولین امام موصوم (ع) حساسیت‌های خاص مولای متقیان (ع) را نسبت به زیر دستان و کارگزاران برشمردیم و ابعاد نظارت و کنترل حضرت را در رابطه با نیروی انسانی بر شمردیم. اگر بخواهیم صادقانه در یک جمع بندی و نتیجه‌گیری اظهار نظر کرده باشیم اینکه نه تنها در اسلام مدیریت قابل اجرا می‌باشد و میتوان از آفاق به انفس پرداخت و از محتوای دین و مکتب برای دنیای انسان‌ها استفاده کرد بلکه دنیا را با ایجاد اصلاحات مدیریتی به مثابه مزرعه‌ای برای آخرت تدارک و تجهیز کرد.

والسلام

پس نوشت‌ها:

- ۱- رفتار علوی و راه‌های تحقق آن، مجموعه مقالات پنجمین همایش نیایش، مرکز آموزش و پژوهش اسلامی، دانشگاه امام حسین (ع)، ص ۹۱.
- ۲- نجات بخش اصفهانی علی طراحی و تبیین مدل مفهومی فرآیندی کنترل استراتژیک برای دستگاه‌های فرهنگی کشور، پایان نامه دکتری، صفحه ۳۳۷، ۱۳۸۴، دانشگاه امام حسین (ع).
- ۳- مجموعه مقالات دومین همایش علمی پژوهشی و نظارت و بازرسی در کشور، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، ۱۳۸۰، صفحه ۵۵.
- ۴- نهج البلاغه، نامه شماره ۵.
- ۵- نیکو کار غلامحسین تبیین مشکلات طرحها و پروژه‌های بخش اجتماعی، طرح و آزمون یک الگوی مفهومی فرآیندی دانشگاه تهران، ص ۱۲۳.
- ۶- Robert N. Anthony-john, Deatden, Norton, M. Bedford, P. 31
- ۷- همان منبع ۱ صفحه ۱۵۶ فرآیند کنترل استراتژیک جهت حل آن، پایان نامه دکتری ۱۳۷۳.
- ۸- همان منبع ۲، صص ۱۸ - ۱۵.
- ۹- رفتار علوی و راه‌های تحقق آن، صفحه ۱۱۲.
- ۱۰- قال رسول الله (ص): کلکم راع و کلکم مسئول فالأمام راع و هو مسئول و الرجل راع اهله و هو مسئول و المرء راعیه علی بیت زوجها و علی ولده کلکم مسئول عن رعیته (اصول کافی، ج ۳، ص ۲۰۸).
- ۱۱- صحیح بخاری، جلد ۳۹، باب نکاح.
- ۱۲- قوامی سید مصمص الدین مدیریت از منظر کتاب و سنت، دبیرخانه مجلس خبرگان، ۱۳۸۲، ص ۳۹۰.
- ۱۳- قوامی سید مصمص الدین مدیریت از منظر کتاب و سنت دبیرخانه مجلس خبرگان، ۱۳۸۲، ص ۳۹۰.
- ۱۴- قوامی سید مصمص الدین مدیریت از منظر کتاب و سنت، دبیرخانه مجلس خبرگان ۱۳۸۲ ص ۳۷۷.
- ۱۵- نهج البلاغه، نامه شماره ۱۸ به عبدالله ابن عیسا کارگزار حضرت در بصره.
- ۱۶- نهج البلاغه، نامه شماره ۱۹ از حضرت علی (ع) به بعضی از کارگزاران.

۲۳۲۸

